

Mathias Andresen (1858-1916) var publicist og fabrikant. I 1889 blev han Sprogforeningens sekretær samt formand for foreningens bogkomité, der oprettede bogsamlinger og biblioteker i Nordslesvig. I 1900 blev Andresen formand for Sprogforeningen. Fra 1890-1900 var han udgiver af *Illustreret Børneblad for Nordslesvig*, der var en nordslesvigsk aflægger af det danske *Børnenes Blad*. Foto: Dansk Central Bibliotek for Sydslesvig.

De sønderjyske børn

Om *Illustreret Børneblad for Nordslesvig* og dets læsere.

AF MARIANN KRISTENSEN

Mariann Kristensen undersøger her *Illustreret Børneblad for Nordslesvigs* indhold samt bevarede stile, der i sin tid er blevet indsendt til bladet. Dette gøres med påstanden om, at man i dette forum har konstrueret en særlig dansk barndom som et ideal målrettet nordslesvigske børn. Et ideal, der også er formuleret i børnenes egne beskrivelser af dem selv som danske. Man kan med andre ord sige, at der var tale om en særlig dansk barndomskonstruktion i Nordslesvig, en barndom der udmøntede sig hos de sønderjyske børn. Men hvad ville det sige at være et dansk sønderjysk barn? Det vil den følgende artikel give svar på.

Indledning

Da *Illustreret Børneblad for Nordslesvig* første gang udkom i 1890, var det som særudgivelse af et samtidigt dansk børneblad. Udgiveren for den nordslesvigske udgave var Mathias Andresen, der samtidig var sekretær for Sprogforeningen. Andresens formål med udgivelsen af et dansksproget blad til børn i det nordslesvigske område var at levere læsestof på dansk i tiden efter sprogforordningen fra 1888, der betød, at dansk kun kunne være undervisningssprog i den nordslesvigske folkeskole i fire religionstimer om ugen. Men børnebladet kunne også noget andet. Det udstedte skriftlige opgaver til besvarelse blandt dets læsere. Dette skulle sikre, at børnene også lærte de skriftlige danskundskaber. Bladet var dermed en del af den dansksindede forenings arbejde for at sikre danskhedens overlevelse i Nordslesvig, og man kan samtidig tale om, at bladets indhold afspejler en særlig barndomsforståelse. Denne artikel undersøger denne forståelse, og hvordan den belyser, hvad det ville sige at være et dansk barn i Nordslesvig i 1890'erne, samt hvordan børnene selv tog del i denne forståelse.

Artiklens kildegrundlag er samtlige udgaver af *Illustreret Børneblad for Nordslesvig* samt bevarede stilebesvarelser til bladet. I H. V. Clausens privatarkiv findes 79 stile, der er registreret som *Danske stile, skrevne af sønderjyske børn 1894-98*.¹ For flertallets vedkommende kan de kate-

goriseres som besvarelser på en opfordring fra *Illustreret Børneblad for Nordslesvig* den 1. december 1897.² Lignende opslag blev også bragt i de dansksprogede aviser i Nordslesvig.³ Generelt er de fleste af stilene forfattet af børn fra det nordslesvigske område, mens enkelte stileskrivere er fra de sydslesvigske egne.

Stilenes nuværende placering i H.V. Clausens privatarkiv skyldes formentlig, at Clausen var en del af samarbejdet mellem de sønderjyske studenterforeninger (kaldet 4 S og To Løver) i København, der havde til opgave at rette stilene.⁴ Studenternes rettelse findes der spor af i stilene, da det var meningen, at børnene skulle have de rettede stile tilbage samt en bog som præmie.⁵ Derfor er stilene i Clausens arkiv en unik kilde, da de, modsat det normale, aldrig blev sendt tilbage til børnene. Men 15 af dem blev bragt i et særnummer af *Illustreret Tidende* i 1899.⁶

Dette tyder på, at stilene er resultatet af en udvælgelse med henblik på at belyse danskheden hos børnene. De er derfor næppe udtryk for den generelle holdning hos alle børn i Nordslesvig i 1890'erne. Men stilene belyser dog, hvordan man inden for den givne sociale kontekst opfattede et dansk barn, altså hvilken norm, der her var gældende for det at være dansk. Børnene var i denne periode med til at sikre en forvandling fra danskorienterede slesvigere til danske sønderjyder, som historikeren Hans Schultz Hansen beskriver det.⁷ I det følgende bruger jeg betegnelsen "Det sønderjyske barn" som udtryk for idealet og ideen om en særlig dansk barndomstype i Nordslesvig. Et fænomen, der ikke nødvendigvis havde denne betegnelse i samtiden.

Der har tidligere været skrevet om *Illustreret Børneblad for Nordslesvig* i *Sønderjyske Årbøger*, hvor Poul Kürstein og Troels Fink har berørt emnet, mest i forhold til de to redaktører for *Flensborg Avis* Jens Jensen og Ernst Christiansen.⁸ Men *Illustreret Børneblad for Nordslesvig* får også en særskilt behandling i Troels Finks tobindsværk *Båndene bandt. Forbindelsen over Kongåen*, hvor uddrag af børnestile til bladet indgår. Hos Fink og Kürstein handler det om, hvordan ledende skikkelser i den danske bevægelse engagerede sig i bladet, og derfor bliver indholdet i børnebladene underbelyst. I denne artikel vil bladene blive undersøgt ud fra den centrale rolle, de spillede i konstruktionen af fortællingen om, hvad det vil sige at være et dansk barn i Nordslesvig i 1890'erne.⁹ Dette gøres igennem bladets indhold, dets stileopgaver og børns besvarelser heraf. Disse afspejler den danske bevægelses kamp for at sikre børnenes danskhed, samt børnenes respons herpå.

Forskningen i sønderjysk historie har ikke tidligere taget udgangspunkt i børnene, men har koncentreret sig om forudsætningerne for den nationale overlevering, bl.a. i studier af skolen. Her har børnebladet været fremhævet som en af forudsætningerne for, at området fastholdt sin forbindelse til Danmark.¹⁰ Igennem stileopgaver simulerede *Illustreret Børneblad for Nordslesvig* en form for dansk skole, hvor børnene ved at leve op til bladets forventning blev relevante i fortællingen om den levende danskhed i Nordslesvig for den danske offentlighed. Børnene var nødvendige i den forstand, at de skulle sikre danskhedens fremtid.

Inge Adriansen beskriver, hvordan folkeminder blev brugt som forstærkende i den nationale identitetsdannelse.¹¹ Brugen af børn og barndomsretorik i en national identitetsdannelsesproces gør det samme. Den nationale identitet bliver forstærket, når den bliver forbundet med barndommen, ellers ville børns nationalitet ikke blive brugt som en mobiliserende faktor. Børnene er derfor både en mobiliserende kraft, samt en nødvendighed i fortællingen om den ubrudte tradition, som karakteriserer det forestillede nationale fællesskab.¹² Dette bliver tydeligt, når man undersøger den danske bevægelse i Nordslesvigs fokus på at sikre børnenes danske dannelse.

Kampen om børnene. Den danske bevægelses fokus på at levere dansk undervisning

Efter 1864 blev de første tyske skolereformer startskuddet på kampen for modersmålets bevarelse i Nordslesvig.¹³ En kamp hvori *Illustreret Børneblad for Nordslesvig* blev midlet.

I 1880'erne påbegyndtes en egentlig fortyskningspolitik af det nordslesvigske område.¹⁴ Reaktionen fra det danske samfund betød, at en samlet dansk bevægelse begyndte at tage form. I disse år begyndte man at organisere sig i foreninger. Dette blev påbegyndt med stiftelsen af Foreningen til det danske Sprogs Bevarelse i Nordslesvig, eller Sprogforeningen, i 1880.¹⁵ I 1888 stiftedes en politisk organisation med Vælgerforeningen for Nordslesvig, og til sidst kom Den nordslesvigske Skoleforening i 1892, der støttede sønderjyske børns ophold på skoler i Danmark.¹⁶ Disse foreninger repræsenterede den samlede danske bevægelse i Nordslesvig, der efterhånden samlede sig omkring modstanden mod blandt andet den tyske skolepolitik.¹⁷

Skoleforordningen 1888-89

Den 18. december 1888 blev en ny forordning for folkeskolen underskrevet af den slesvig-holstenske overpræsident v. Steinmann. Forordningen betød, at undervisningen i de nordslesvigske skoler herefter skulle foregå på tysk i alle fag undtagen fire timer religionsundervisning, der skulle foregå på dansk.¹⁸ I 1896 fik børn af tyske forældre dog mulighed for at blive fritaget fra de danske religionstimer og i stedet få to tyske. Efterhånden blev der valgfrihed for alle forældre i Nordslesvig.¹⁹

Med forordningen, der skulle træde i kraft 1. april 1889, fulgte flere markante reaktioner fra den danske bevægelse i Nordslesvig. Den danske bevægelse fandt sammen om flere tiltag, med det formål at bevare det danske modersmål hos børnene i området.

Der blev sat fokus på levering af hjælpemidler, for at børn af dansksprogede sønderjyder kunne få dansk hjemmeundervisning. I *Sønderjyske Årbøger 1889* skrev medudgiveren Gustav Johannsen i artiklen "Nordslesvig i 1888", at reaktionen på sprogforordningen var, at "Alle føle, at det nu mere end nogensinde gælder om, at enhver gør sin pligt, så de kommende slægter ikke skulle findes som sproglige forkrøblede og national vanslægtede efterkommere [...]"²⁰ Johannsen fortsatte med at berette om situationen i "Nordslesvig i 1889" og om en petition, Vælgerforeningens bestyrelse indsendte samme år som reaktion på sprogreskriptet 1888. Begrundelsen lød: "Det er en almindelig anerkendt pædagogisk grundsætning, at modersmålet er det eneste naturlige grundlag for børneundervisningen og for al ånds dannelse. Men denne simple grundsætning tages der ingen hensyn til i anvisningen af 18. december, thi det danske sprog er vort modersmål. Vore børn har ikke det mindste kendskab til det tyske sprog, når de kommer til skole, og det er derfor højst unaturligt, at dette for dem, fremmede sprog skal være undervisningssprog."²¹ Johannsen så det som den nordslesvigske befolknings nationale opgave at holde stillingen og ikke bevæge sig herfra.²²

Reaktionen kom også fra de dansksprogede nordslesvigske blade, der fremsatte opfordringer for at befolkningen skulle påbegynde hjemmeundervisningen. Den dansksprogede avis *Dannevirke* bragte praktiske anvisninger herfor i artikler, og det samme fandt sted i bl.a. *Flensborg Avis*.²³

"At erstatte det, skolerne forsømte" – Hjælpemidler for hjemmeundervisning i dansk

Redaktøren for *Flensborg Avis* Jens Jessen var oprindeligt uddannet lærer, og det var nærliggende for ham at bruge sine kompetencer i forhold til projektet med hjemmeundervisning i dansk.²⁴ Allerede i 1888 havde han haft planer om et børneblad, som aldrig blev realiseret.²⁵ Fra 1889 udgav han til gengæld flere værker til brug i hjemmeundervisningen.²⁶ Først udgav han *Sønderjysk sangbog for Børn* og herefter *Flensborg Avis's Stavebog for Hjemmet* i tillæg til avisen i 1889 og i en samlet udgave.²⁷ I forordet til udgivelsen fandtes en kort vejledning i bogens brug i hjemmeundervisningen. Jens Jessen udgav siden et helt værk til vejledning for hjemmeundervisningen nemlig *Smaa børns Oplæring i Hjemmet og Pogeskolen*.²⁸ I 1892 udgav H.P. Hanssen i samarbejde med Dr. L. Moltensen også en bog henvendt til børn med titlen *Stambogsvers*.²⁹ Den blev uddelt til områdets skolebørn af Skoleforeningen.³⁰ Om bogens modtagelse skrev H.P. Hanssen i sine erindringer: "Den lille røde bog blev modtaget med glæde, og af børnene, som ikke længere fik undervisning i modersmålets skriftlige brug, snart betragtet som en uundværlig håndbog, når gammel sæd og skik skulle opretholdes."³¹

I de første år efter 1889 opstod fænomenet med danske vandrelærere, dvs. lærere der rejste rundt og underviste børn i dansk på gårdene. Op igennem 1890'erne blev der i stigende grad slået ned på denne privatundervisning,³² da de tyske myndigheder havde forbudt, at børns primære undervisning foregik på fremmedsprog.³³ Derfor var Skoleforeningens tilbud efterhånden den eneste mulighed, man havde for at lade ens børn blive undervist på dansk. Hjemmeundervisningen levede imidlertid i bedste velgående i 1890'erne.

Sprogforeningen havde fra begyndelsen til formål at bevare det danske sprog i Nordslesvig. Foreningen oprettede derfor bogsamlinger og uddelte bøger til private, hvis indhold var skrevet på dansk med forfattere som B.S. Ingemann og A.D. Jørgensen i blandt.³⁴ Ansvaret for bogsamlingerne var i 1889 lagt i hænderne på foreningens sekretær Mathias Andresen.³⁵ Han havde, ifølge Troels Fink, i 1896 ansvar for 80.000 bind i samlingen.³⁶ Fink beskriver, at foreningen havde fået en ny dimension efter sprogforordningen 1888: "Det gjaldt nu om at erstatte det, skolerne forsømte med et tilbud dels til forældre, der ville undervise deres børn i dansk, og dels til børnene selv."³⁷ Andresen havde selv været lærer, og fra 1890 blev han udgiver af *Illustreret Børneblad*

for *Nordslesvig*, hvis formål var at agere hjælpemiddel for den danske hjemmeundervisning.³⁸ Bladet gav mulighed for direkte kontakt til de nordslesvigske børn, og bladets stileopgaver gav børnene en mulighed for at praktisere det danske skriftsprog.³⁹ Det var meget lig samtidens holdning til barnet og skolen. Barnet var påvirkeligt, og derfor skulle skolen lede barnet på den rette vej for dets egen skyld.⁴⁰ Skolen skulle sikre den gode barndom, og denne skulle foregå på modersmålet.⁴¹ Men da folkeskolen ikke længere levede op til dette, simulerede Andresen igennem *Illustreret Børneblad for Nordslesvig* en dansk "skole".⁴² *Illustreret Børneblad for Nordslesvig* kæmpede for at bevare det danske modersmål hos børn, der voksede op i det daværende tyske område. Bladets ønske var at skabe bestemte holdninger hos dets læsere, hvilket også var tilfældet for de øvrige børneblade i samtiden.⁴³

Illustreret Børneblad for Nordslesvig

Illustreret Børneblad for Nordslesvig, fra 1905 *Børnebladet*, eksisterede fra 1890 til 1917. Først havde det M. Andresen som redaktør, men fra 10. årgang overtog Thade Petersen redaktionen indtil 1904. Herefter var det et tillæg til de dansksprogede aviser i Nordslesvig. Generelt bragte

Illustreret Børneblad for Nordslesvig bringer i juli 1893 en historie om det danske forsvarsanlæg Danevirke.
Kilde: Dansk Central Bibliotek for Syd-slesvig.

Illustreret Børneblad for Nordslesvig afslutter i marts 1900 en føljeton af Chr. A. Hoffmanns *Erindringer fra Krigen 1864* med fortællingen om *Dannevirkenatten*. Det illustreres med en gengivelse af Niels Simonsens grisaille *Danske infanterister trækker en kanonlavet ved tilbagetoget fra Dannevirke* stillingen 1864. Kilde: Det Kongelige Bibliotek.

alle årgange af bladet typisk børnebladsstof såsom digte, illustrationer, føljetoner, opgaver og gåder. Et børneblad som *Illustreret Børneblad for Nordslesvig* havde en bestemt forståelse af dets læsere, de nordslesvigske børn. Derfor målrettede det sit indhold til dette publikum. Generelt var emnerne af dansk national karakter, således bringer bladet historier om forsvarsanlægget Dannevirke og krigen i 1864.⁴⁴ Senere blev indholdet mere specifikt nordslesvigsk, med beskrivelser af de nordslesvigske egne,⁴⁵ historier om aktive personer i den danske bevægelse,⁴⁶ og fortællinger hvor det nordslesvigske barn er hovedperson.⁴⁷ Bladet nåede at udgive 27 stileopgaver i årene mellem 1892 og 1913, hvor det var muligt for børnene at få tilsendt en dansksproget bog til gengæld for en stil. Særligt interessant er stileopgaven i 1897, hvor emnet var frit. Det var den eneste gang, hvor dette skete, og dermed viser børnenes besvarelser, hvordan de mener, at de kunne leve op til det indhold, som *Illustreret Børneblad for Nordslesvig* havde.

I bladets levetid undergik det en udvikling fra at være vurderende og instruerende i sine små indlæg fra udgiveren, til helt at udelade dette element. Under Andresens udgivelsesperiode stod bladet for en national mobilisering, hvor børnene blev instrueret i, hvordan de skulle skrive stilene. Første gang M. Andresen udgav en stileopgave var det

Illustreret Børneblad for Nordslesvig bringer i september 1899 et uddrag fra E. Skrams Hinsides Grænsen om øen Als. Kilde: Det Kongelige Bibliotek.

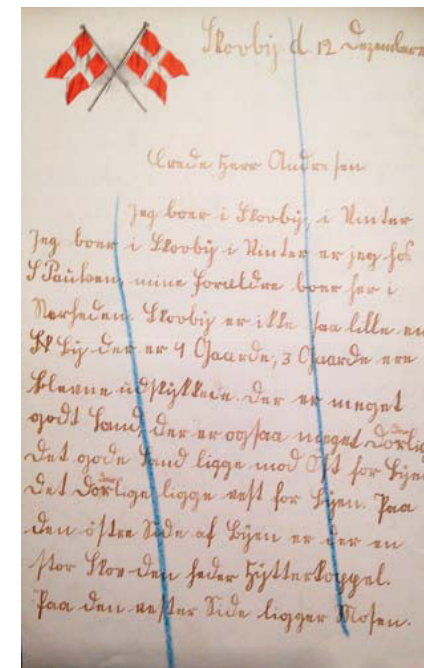
under emnet "Min fødeby" og han ønskede at børnene angav "Navn – Beliggenhed (Grænsen, Sogn, Provsti, Amt, Færdselsveje) – Størrelse (Indbyggerantal; hvor mange af byens mænd og kvinder er danske? hvor mange tyske? hvor mange af skolens drenge og piger er danske? hvor mange tyske? hvor mange gårde, mindre landbrugssteder og andre huse er der i byen?) – Seværdigheder – Naturskønheder o. s. v."⁴⁸ Andresen vurderede herefter i bladet, hvordan stilene havde været, og hvilke hyppige fejl, der havde været.⁴⁹ Endnu mere sigende er det, at stilene, i enkelte tilfælde, bliver udgivet i bladet, således at de for læserne fremstod som gode eksempler på besvarelser af stileopgaverne.⁵⁰ Emnet "Min fødeby" finder man også i 1906. Her er det dog i Børneblads-tiden, hvor de indkomne stile blev brugt i statistisk øjemed til at vise danskhedens tilstand i Nordslesvig.

De bevarede stile

Fødebyen, hjemegnen, og især dens dansksindede status, er et hyppigt forekommende emne blandt de bevarede stile. Både Marie Hollensen,⁵¹ Axel Filskov,⁵² Anne Wagner⁵³ og Cathrine Juhl⁵⁴ skriver om dette. De glædes alle over, at "De fleste er dansksindede her i byen [...]" eller, at

byen "[...] endnu udelukkende [er] dansk [...], thi vi har jo altid været danske og er det endnu, og vil også blive ved at være det."⁵⁵

Den 13½ år gamle Marie Hollensen forbinder i sin stil det danske med glæde, og det tyske med noget sørgeligt. I stilen beskriver hun sit hjem i byen Mølmark på Broagerland, men Marie Hollensen skriver samtidig meget præcist om den sønderjyske befolknings vilkår, dens nationale tilhørsforhold og om den dansk-tyske sprogkonflikt i skolerne. Hun skriver indledningsvis om landsbyen og dens indhold, samt "Foruden hjemmet i denne betydning er Sønderjylland og dermed Danmark mit hjem. Thi Sønderjylland hører endnu til Danmark og det skal endnu have dette navn. Dette ville tyskerne nægte".⁵⁶ Hendes "Lærer sagde en dag i skolen, at vi skulle sige at Kejser Wilhelm I havde befriet os for det danske åg, men det ville og kunne vi ikke sige. Da vi endnu hørte til Danmark havde vi ingen åg, men vi var frie undersåtter. Nu hviler tyskernes åg på os som en meget tung byrde, også på os børn, men vi vil bære åget med tålmodighed, thi vi håber og vide at vi engang skulle komme tilbage til vort kære gamle Danmark igen."⁵⁷

Et eksempel på en børnestil til Illustreret Børneblad for Nordslesvig er Anne Wagners stil fra 12. december 1897. Stilen omhandler hendes by Skovby og er skrevet på brevpapir, der prydes af to små dannebrogspaner. Kilde: Danske stile skrevet af sønderjyske børn 1864, Rigsarkivet.

Marie skriver, at tyskerne har pådraget dem et åg ved at forsøge at fjerne deres dansktimer i skolen, sådan at de nu kun har fire danske religionstimer om ugen. Hun berører dermed et tema, der i særlig grad optog den danske bevægelse. Valgfriheden i forhold til sproget i religionsundervisning bevirkede, at nogle familier valgte tysk som religionsprog, hvilket bekymrer Marie. Hun skriver, at tyskernes tvang fik dem til "at hade og afsky dem og deres sprog".⁵⁸ Dette er igen et udtryk for den herskende holdning hos den danske bevægelse i Nordslesvig, nemlig at tvangspolitikken fik dem til at yde en endnu stærkere modstand.⁵⁹ Marie skriver: "Jeg er så glad, fordi jeg har gode danske forældre, og er blevet dansk opdraget. Det er da sørgeligt for de børn, som har tysksindede forældre, der er desværre sådanne, men det er dog forsvindende på vor egne."⁶⁰ Stilen afsluttes med en national tilkendegivelse: "Længe leve Danmark, mit hjem og fødeland!"⁶¹

Nært beslægtet med fødebyen og hjemegnen er hjemmet og skolen. I *Illustreret Børneblad for Nordslesvig* var der tit historier om skolen, og i tredje årgang var stileopgavens emne "En skoledag".⁶² I 1897 er der flere eksempler på børn, som vælger at skrive om deres skole. Dette gør sig gældende hos den 10-årige Mattes Mathiesen Nissen. Hans stil beskriver en særlig dag, hvor læreren spurgte eleverne, om de ønskede en tysk bog at læse i. Men "Der var ingen som meldte sig."⁶³ Læreren kunne ikke forstå, at ingen ville have de gode bøger, da deres lektier ikke kunne tage hele aftenen, derfor ville han have alle til at fortælle, hvad de så bestilte om aftenen. "En dreng sagde, at han læste historie-bøger, så skulle han fortælle en historie. En anden dreng sagde, at han læste aviser. Læreren sagde, at læse aviser var ikke for børn. Således fortalte enhver, hvad han bestilte. Derefter anbefalede han igen bøgerne på det bedste."⁶⁴ Her fremhæves modsætningen mellem lærer og elev og afstanden mellem disse, som bevirker, at læreren ikke forstår, hvorfor eleverne ikke vil læse de tyske bøger. Kritik af det dansk-tyske sprogforhold findes også i en 11-årig piges stil. Hun beklager, at hun ikke kan "gøre det så godt som en dansk pige i den alder burde; da vi som de jo nok ved, har så lidt dansk undervisning i skolen."⁶⁵ Hun oplyser, at hun har hørt tale om, at der måske vil blive givet flere timer på dansk, og det glæder hun sig over. Der går rygter "om at lærerne navnlig på østkysten har forespurgt børnene, om de frivillig ville indlade sig på nogle flere timer i tysk religion om ugen hvortil mange tilligemed deres forældre lod sig overliste. Fader siger, at det er regeringens mening helt at fordrive den danske gudstjeneste fra kirken, men det vil da

forhåbentlig ikke lykkedes dem."⁶⁶ Hun spørger i denne sammenhæng Andresen "Tror de ikke at vi snart bliver danske?"⁶⁷ Et spørgsmål, der peger tilbage på hendes egne forhåbninger. Pigen mener, at forældrene har ladet sig overliste til at lade deres børn få flere religionstimer på tysk. Den nordslesvigske skolehistoriker L.S. Ravn finder en lignende begrundelse for, at flere dansksindede valgte tysk religionsundervisning, nemlig at man herved slap for de to ekstra religionstimer, som den danske undervisning krævede.⁶⁸

Skolen er et meget vigtigt emne, da det var tabet af den dansksprogede skole, som *Illustreret Børneblad for Nordslesvig* skulle kompensere for. Andresen skriver selv i bladets 4. årgang, at "Bladet vil blive ledt i den samme nationale ånd som hidtil", og at der "For skoleungdommen vil [...] blive stillet opgaver, forbundne med præmieuddeling, samt andre opgaver til skriftlig besvarelse, som kan tjene til støtte for hjemmeundervisningen i modersmålet."⁶⁹ Netop hjemmeundervisningen var et hyppigt forekommende emne blandt stilebesvarelserne i 1897, således fortæller både Hans P. Beyer og de to søskende Nis og Christine Madsen, at deres bedstemor læser dansk med dem. Nis skriver: "Når jeg har endt mit dagværk, og får lampen tændt, så fordriver jeg aftenen med, at skrive dansk efter en bog af Kasper Jensens, og vi synger også danske sange efter den blå sangbog, og så går aftenen meget hurtigt."⁷⁰ Hans beskrivelse viser, hvordan hjemmeundervisningen fungerede, og hvordan beskæftigelsen med det danske sprog og de danske sange blev forbundet med noget lystfyldt, sådan at tiden gik stærkt. Det var altså sjovt at lære sit modersmål. Hans P. Beyer fortæller i sin stil om sin fritid, at han skriver dansk en halv time sammen med sin broder, Valdemar, hos deres bedstemor.⁷¹ Fælles for stilene er, at de viser hvordan danskheden blev praktiseret i fællesskab i familien, i dette tilfælde ved at bedstemødre underviste deres børnebørn.

I hjemmeundervisningen kunne der også være historiske fortællinger, der blev overleveret fra forældre til barn. Man kunne argumentere for, at selve børnebladets indhold er en sådan overlevering, især når det omtaler krigen i 1864 og tiden før denne. Således omhandler flere af stilene sådanne fortællinger. Andreas Andresen fra Vollerup fortæller om en episode i marts 1848 ved Treårskrigen udbrud. Andreas skriver, at han har fået historien fortalt af sin bedstefar. Episoden udspillede sig på Augustenborg Slotsplads, hvor lokale danske mænd fra Als havde samlet sig for at hejse det danske flag efter hertugfamiliens afrejse. Da der ikke var noget dansk flag på slottet, "blev folket ophidset og det så slemt

nok ud; men da kom pastor Krog Meier, sognepræsten i Ulkebøl, og holdt en kort tale til forsamlingen og sagde, jeg har sendt en mand på en hest til Ulkebøl Præstegård, jeg har et stort dansk flag og det vil vi hejse, og så blev folkene rolige."⁷² Episoden afsluttedes ved, at flaget blev hejst "og så gik enhver rolig hjem."⁷³ Stilens emne, Treårskrigen og hejsning af Dannebrog må betegnes som symbol på et dansk ståsted for drengen og hans familie. Der er tale om en historisk begivenhed, som stileskriveren aldrig selv har oplevet, men han fortæller den, som om han havde været til stede selv. Historien er blevet fortalt af et ældre familiemedlem, fordi den historiske begivenhed har vist sig at få stor betydning for familiens egen historie. Det danske bliver her sat i en personlig sammenhæng med familiefortællingen. Derfor føler stileskriveren sig også så tæt forbundet med den, selvom den ligger før hans egen tid.

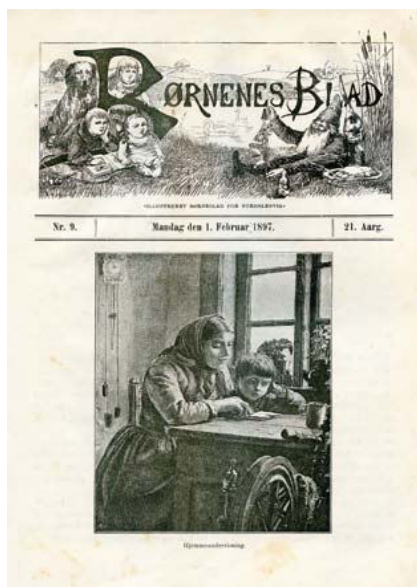
Den 13-årige Peter Paulsens udaterede stil bygger på faderens personlige fortælling om sine oplevelser i året 1864. Ligesom Andreas Andresens stil er der altså tale om en historisk begivenhed, som genfortælles igennem en personlig familiefortælling. I faderens landsby i nærheden af Tønder fulgte man de danske soldaters indsats ved Dannevirke med stor spænding, indtil man modtog det overraskende budskab: "Vore tropper forlader Dannevirke og rykker nordpå".⁷⁴ På vejen

nordpå kom soldaterne igennem Tønder, og her drog faderen sammen med andre til byen for at hilse på soldaterne under deres korte ophold. På vej ud af byen råbte en soldat til faderen: "Farvel Paulsen vi kommer snart igen." Faderen svarede: "Det må vi håbe".⁷⁵ Dette håb forblev for bestandigt hos faderen i årene efter. Som afslutning på sin fortælling skriver Peter Paulsen, at faderen fortalte: "Jeg og den slægt som husker disse tildragelser synker snart i graven, derfor har jeg fortalt og undervist dig [i] dit modersmål, for at du skal hjælpe at tage kampen op efter os". Og dertil er jeg rede!⁷⁶ Dermed ender stilen også med, at Peter Paulsen er rede til at indfri de forventninger, hans fader har til ham hvad angår at fortsætte den danske kamp mod tysk overherredømme. På den måde lever retorikken fra krigen og kampen stadig hos disse børn, og ideen om at vende tilbage til Danmark videreføres fra generation til generation i kraft af de personlige beretninger i familierne.

Flere af stilene indeholder også rejsebeskrivelser over grænsen til Danmark, hvor flere af de dansknationale symboler såsom Dannebrog bliver beskrevet. I sin stil om en rejse til Frederiksberg fortæller 11-årige Anna Johansen om, hvordan hun i Vamdrup "så de første smukke rød-hvide farver".⁷⁷

Den 13-årige Marie Gundersen fra Brøns indsendte en stil, hvis tema var et besøg i Danmark, hvor hun deltog ved skyttefesten i Ribe i 1897. Begge stile viser, at børnenes stile ofte trækker paralleller til de emner, børnebladet beskæftiger sig med. Marie Gundersen fortæller, at "Fader og en fremmed pige og jeg kørte derud i en gig med en køn grå hest for. Da vi kom over grænsen bandt vi et lille dannebrog på hesten. Der mødte os mange cyklister som alle havde to dannebrog bunden på deres cykler."⁷⁸ Hun fortæller om, hvordan der pyntes med Dannebrog og sætter herved ord på et tilbagevendende tema i flere af stilene, hvor Dannebrog fremhæves som symbol på det danske. Marie beskriver, hvordan der på en æresport stod "Hjertelig velkommen sønderjyske brødre!"⁷⁹ Festbeskrivelsen er et eksempel på nogle af de fester, der blev holdt i kongeriget og var målrettet den dansksindede befolkning på den tyske side af grænsen. Noget, der havde været aktuelt for dansksindede i Nordslesvig siden 1865, hvor de første udflugter til sønderjyske fester på den anden side af grænsen i kongeriget Danmark blev arrangeret.⁸⁰

Den 13-årige Jes Philipsen fra Avnbøl skriver i sin stil om sin årlige sommerrejse med familien til Ødis i Jylland, hvor de besøger deres fætre. Han glæder sig til turen, og han glæder sig især "ved synet af de mange faner og har tit selv et at lege med."⁸¹ Han fortæller om en dag,

Forside *Børnenes Blad* (samt *Illustreret Børneblad for Nordslesvig*) i februar 1897. Her illustreres hjemmeundervisningen med billedet af moderen der læser med sit barn.

Kilde: Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig.

hvor familien var taget en tur til Kolding. Her så han en damper med skolebørn på udflugt på Kolding Fjord. Børnene havde alle "en fane i hånden og sang af al kræft den kønne sang. Vift stolt på Kodans bølge."⁸² Jes tænkte "bare jeg havde været med."⁸³ Da familien selv sejlede tilbage, spurgte kaptajnen, om han "var en lille tysker men de kan tro jeg svarede med et rask nej".⁸⁴ Jes sætter sig i forbindelse med de danske børn på rejsen, fordi han ønsker at være iblandt dem, og samtidig er det vigtigt for ham at frakende sig et tysk tilhørsforhold.

Formålet med bladets stileopgaver

Selvom både indholdet i stileopgaverne og i bladene generelt ændrede sig, så var formålet med bladene ens. Det var nationalt begrundet, og den nationale kamp bestod først og fremmest i bevarelsen af modersmålets status og udøvelse. Her indgik børnebladet som et middel i den nationale kamp ved at yde bistand i hjemmeundervisningen. Bladet leverede dansk læsestof samt opgaver, således at børnene kunne øve sig og holde det danske skriftsprog vedlige. Bladet satte ord på, hvordan man var dansk, dvs. hvad det var, der gjorde bladets læsere – de nordslesvigske børn, til danske.

Spørgsmålet er, hvad børnene forventedes at gøre for at være danske? Det forventedes, at de skrev og læste dansk i hjemmet med bladet som et hjælperedskab. Det danske skulle udgøre fællesskabet i hjemmet, idet familiemedlemmerne udøvede dansk sammen i familien. Danskheden blev sjældent praktiseret alene, det var altid sammen med andre. Det danske fællesskab var derfor et fællesskab, hvor man praktiserede danskheden. Det var dette fællesskab, som bladet ønskede at styrke ved at værne om det nationale, og initiativet med stileopgaverne var derfor et led i samme forventning om, at børnene besvarede dem på dansk sprog og på en måde, hvorpå de kunne tilkendegive deres danske nationalitet. Bladet producerede dermed en særlig dansk barn-domstype, hvor barnet først og fremmest skrev og læste dansk, men derudover blev det også forventet, at barnet følte sig dansk indeni, dvs. i sin måde at fortolke verden på.

Langt de fleste af stilene opfylder denne forventning, men der er dog også nogen, der ikke gør det. Nogle stile beskriver blot deres hverdag, såsom Christian L. Christensen, der fortæller, at hans kammerat sommetider kommer på besøg og "så spiller vi dam og abekattestreger. Nu skal vi snart til at spille om pebernødder",⁸⁵ eller Laust Jensen, der skri-

ver, at han har læst i bladet, hvordan han kan opnå en børnebog ved at vise sin håndskrift. Han håber derfor, at han ved "Disse få linje kan tjene den lille bog".⁸⁶ Men selvom de ikke helt opfylder bladets nationale forventninger, så falder de ikke direkte udenfor, da de praktiserer og markerer sig som danske ved at skrive dansk. De nuancerer dog billedet af bladets læsere ved at vise, at disse også kunne forholde sig til forhold uden for den nationale dagsorden i deres stile. Altså, skriver de måske bare en stil for at få den danske bogpræmie til gengæld.

Det ændrer dog ikke på, at der inden for børnebladets kontekst viser sig et ideal for, hvordan man var et dansk barn i Nordslesvig. Et ideal ikke alle stilene bliver eksempler på. Men de, der gør, sætter ord på en fortælling om fænomenet det dansk-nordslesvigske barn. Et fænomen, jeg har givet betegnelsen "det sønderjyske barn".

Det sønderjyske barn

"Det sønderjyske barn" er kendetegnet ved, at det opfatter sig som dansk på trods af, at skolen ønsker, at det skal være tysk. Barnet vil være dansk og vedblive at være det. "Det sønderjyske barn" er dansk ved at skrive, læse og synge på dansk i hjemmet, samt ved at praktisere de danske traditioner. Det har en kærlighed til de danske symboler såsom Dannebrog. Samtidig er det af dansk slægt. Idealet er altså et barn, der er dansk, men særligt vigtigt et barn, der vil være dansk. Dette kunne være definitionen på alle danske børn. Men "det sønderjyske barn" er en del af det danske samfund i Nordslesvig, og derfor sat under andre forudsætninger end et samtidigt dansk barn nord for grænsen. Da børnene blev konfronteret med det tyske i skolen, blev de af det danske samfund forstået som havende ekstra dårlige forudsætninger for at praktisere deres danske nationalitet.⁸⁷

Sådan karakteriseres sønderjyske børn også i Laura Kielers *Sønderjyske Børn efter 1864*. I fortællingerne viderefører "det sønderjyske barn" de danske traditioner for dansksindede sønderjyder, såsom at pynte danske soldatergrave fra krigen i 1864 i rød-hvide farver.⁸⁸ Dette gør pigen i fortællingen til "Mors lille, kære, sønderjyske pige".⁸⁹ Det væsentlige budskab i de små fortællinger er, at sønderjyderne ikke vil være tyske, men vil være danske. Især bliver der sat ord på dette budskab i fortællingen om en dreng, der ikke synger "Ich bin ein Preusse" men "Ich bin kein Preusse".⁹⁰ At ændre sangteksten eller slet ikke synge med, beskrives også som en praksis i erindringer fra nordslesvigere om

deres skoletid.⁹¹ Dette og videreførelsen af traditionerne viser børnenes vilje til at være danske, og ikke tyske. Viljen kan vi også se i de indsendte stile, som Marie Hollensen, der vil "blive ved at være det",⁹² samt Hans Andreas Thomsen, der betegner sig som dansk som sin far, og som hans egen søn siden vil være.

Det, Hans Andreas Thomsen hermed sætter ord på, er også pligten til at videreføre danskheden til næste generation, og de unge sønderjyders pligt til at blive i området for at pleje og værne om denne. Denne forståelse finder vi hos H.P. Hanssen, der påpeger, at de unge må af tjene deres værnepligt, således at de kan blive i Nordslesvig og værne om danskheden.⁹³ Hos børnene er der en tydelig bevidsthed om denne pligt. Meta Ane Bothilde Schmidt afslutter sin stil med "Derfor slutter vi os sammen alle danske mænd og kvinder og slipper ikke førend lænkerne brister".⁹⁴ Endnu klarere beskriver Petra Paulsen det. For hende har kampen for det danske sprog været ført i århundreder, og "det er den kommende slægts pligt og opgave at føre den videre".⁹⁵ Pligten viser, at der hviler et ansvar hos børnene for at videreføre den danske nationalitet.

Opsummeret er "det sønderjyske barn" som ideal betegnelsen for de børn, der ikke kan fortylkes, da de ikke vil være tyske,⁹⁶ men vil være danske,⁹⁷ og derfor skriver og læser dansk. "Det sønderjyske barn" er et ideal og en forestilling af et barn, der både har viljen til være dansk og praktiserer det danske, men også afviser det tyske. Et ideal, men også en norm, da flertallet af børnene ved at skrive stile med nationalt indhold faktisk lever op til dette ideal og er med til at definere det.

Idealet om det sønderjyske barn – oprindelse og brug

Illustreret Børneblad for Nordslesvigs oprindelige formål var, som nævnt, at være et hjælpemiddel for hjemmeundervisning i børnenes danske modersmål, da de ikke længere lærte det i skolen. Børnebladet er en form for børnelitteratur, der ofte bruges i barndomsforskningen som kilde til en periodes holdning til barndommen. Dermed kan bladet forstås som et udtryk for den danske bevægelse i Nordslesvigs forståelse af den danske barndom i området. Dette er også ensbetydende med, at barndommen er et integreret element i det danske samfund i Nordslesvigs kultur.⁹⁸ Bladet repræsenterer forholdet mellem barnet og det sønderjyske samfund, præcis som "skolingen" gør mellem det tysk/preussiske samfund og barnet.⁹⁹ Det er begge institutioner, hvor sam-

fundet forsøger at påvirke barnet. De bevarede stile er en unik kilde til at belyse børnenes respons på dette.

Med opfordringen til at sende stile ind kan man sige, at Andresen simulerede en dansk skole som kompensation for den tyske undervisning. Metoden til undervisning af børnene i hjemmet beskriver Andresen også, for når man kan lære at tale dansk i hjemmet, så kan man også lære at skrive og læse dansk. Når barnet læser med familien i danske bøger, husker danske vers og sange, og skriver efter danske bøger, så kommer det til sidst.¹⁰⁰ Det er i denne optik, at stilene skal betragtes. Som i skolen skal man skrive stile, som skal rettes og vurderes. Som en lærer retter og vurderer Andresen også de indsendte stile i bladet. Når Andresen lader dette ske offentligt, simulerer han en dansk skole, nu hvor børnene ikke går i en. Stilene skal derfor leve op til forventninger, som denne simulerede skole har til dem, altså den normative forventning, der er til barnet indenfor det danske samfund. De stile, der bliver offentliggjort i bladet lever op til forventningerne. Ved offentliggørelsen bliver de dermed til en rettesnor for de andre børn. Eksempelvis gengiver Andresen uddrag af en 12-årig piges stil om "Julen" i 3. årg.: "[...] Nu vil jeg slutte og bede dem undskylde, at det ikke er bleven mere. I skolen skriver vi jo ikke dansk og hjemme bliver det jo ved et brev engang imellem. Men nu, da vi holder Børnebladet, og derved få en opgave engang imellem, da kunne vi måske lære noget mere. Vort modersmål tør vi jo ikke ret glemme for det fremmede sprog."¹⁰¹ Hun lever op til idealet i bladet, og er altså et barn, der har viljen til at lære dansk, og hvis forældre yder bistand hertil. Dette er hun ikke ene om. Flere andre af Andresens udvalgte stile beskriver fejringen af julen på en særlig dansk måde. Man finder specifikke beskrivelser af danske symboler i forbindelse med fejringen. Børnene skriver, at de får danske bøger, synger danske sange og salmer, samt at juletræet pyntes med Dannebrog.¹⁰² Det lader også til, at der hos en 11-årig pige er en særlig måde at holde jul på i Nordslesvig, da hun skriver at "Juleaften fejredes hos os på den samme måde som overalt i Nordslesvig. Juleaften så vi første gang juletræet. Vi havde også en del små flag på det. Min lille broder sagde, at flagene var nu det allerkønneste, og så sang han en af vore gode gamle sange dertil."¹⁰³

Men Andresen viser ikke blot sine forventninger til børnene ved at udgive uddrag af stile. Ved at fremhæve visse stile med et specifikt indhold frem for andre med andet, angiver han også, hvad han lægger vægt på i sine bedømmelser af stilenes indhold. I forbindelse med 2.

årgangs stileopgave "En rejse" blev de indsendte stile vurderet og rettet i 3. årgang.¹⁰⁴ Heri fremgår det, hvor mange stile, der i alt blev indsendt, men mere interessant hvor mange af disse, der omhandlede en rejse til Danmark. Andresen fremhæver altså de stile, der omhandler rejser til Danmark i forhold til de andre. Denne interesse må have indgået i nogle af børnenes valg af emne til besvarelsen af den frie stileopgave. Ovenfor kunne vi i hvert fald se flere eksempler på børn, der netop skriver om en rejse til Danmark. I disse stile er det især synet af Dannebrog, der vækker begejstring. Rejsebeskrivelserne er dermed med til at stadfæste børnenes nationale sindelag ved netop at være en særlig dansk praksis.

Målet med *Illustreret Børneblad for Nordslesvig* var at påvirke og danne børnene, som i en skole. Man kan se på det som en måde at instrumentalisere børnene. Men stilene som social praksis viser, at børnene selv indgår i dannelsen af normen for, hvad det vil sige at være dansk. Andresen vælger at offentliggøre specifikke stile, fordi de indeholder det, han ønsker at fremvise. Men når børnenes stile bliver brugt, er børnene også med til at definere det endelige indhold i den specifikke barndomsforståelse af det danske barn i Nordslesvig, eller med min betegnelse "det sønderjyske barn".

Børnene lever ikke kun op til normen, idet de giver stilen et indhold, der lever op til forventningerne. Det sker også performativt, idet selve det forhold, at de skriver en stil på dansk viser, at de er danske. Stilene bliver derfor også brugt i den danske offentlighed (i *Illustreret Tidende* i 1899) som et vidnesbyrd om, at "det sønderjyske barn" findes, og det, som børnene beretter om i stilene, bliver en del af billedet og italesættelsen af "det sønderjyske barn". Der var flere stile, der ikke levede op til forventningerne om det nationale indhold, men da de skrev på dansk, blev de ikke desto mindre et eksempel på, at det danske stadig var i live og i brug i Nordslesvig. Ligeegyldig hvad børnene gjorde, ville det kunne udnyttes af den danske bevægelse for at påvise, at danskheden fortsat levede i Nordslesvig.

Mens offentliggørelsen af stile i børnebladet repræsenterer en simulation af en dansk skole, så er stilene offentliggjort i *Illustreret Tidende* eksempler på en national mobilisering. *Illustreret Tidende* beskriver gruppen af sønderjyske børn som angrebet af en fortyskning, der dog ikke lykkedes, da "Det opvoksede næste slægtled vedbliver at være ligeså dansk, som dets fædre var; Børnene kunne ikke fortyskes; men desværre, mens de ordentlig begavede børn så nogenledes nemme at

forstå tysk og samtidig på egen hånd – gennem aviser og bøger, som findes i hver mands hus, eller gennem forældrene – lære at bruge deres danske modersmål i skrift og tale, står de mindre begavede i fare for at fordummes, de lærer hverken dansk eller tysk. Der finder for deres vedkommende et tilbageskridt sted i kultur, underligt nok for tyskerne, der mener netop at komme med civilisationens goder."¹⁰⁵ Stilene skal ifølge *Illustreret Tidende* ikke ses som absolutte værdisynspunkter, "men her skal blot fremdrages enkelte sætninger af det stof, som næsten flertallet af dem giver til kundskab om børnenes nationale standpunkt og til de veje, ad hvilke de tilegne sig danskheden."¹⁰⁶ Børnenes oplevelser bliver dermed specifikt brugt som argument i diskussionen om den nationale identitet, ikke kun i Nordslesvig, men også nord for grænsen. De viser altså den levende danskhed i Nordslesvig, samt hvordan børnene tager et nationalt standpunkt, og hvilke metoder de bruger for at være danske. Stilene giver et billede af børn, der aktivt tilegner sig danskheden i praksis. Dermed bliver de ikke kun repræsentanter for den levende danskhed i Nordslesvig, men også gode eksempler for danske børn.

Det er netop budskabet i Franz v. Jessens pjeces *Hvad danske børn maa lære i Sønderjyllands Skoler*. Jessen mener, at de danske børn nord for Kongeåen vil lære taknemmelighed af at høre om de sønderjyske, og man kan ved at lære dem om sønderjysk historie give dem en national bevidsthed ved den sandfærdige historiefortælling.¹⁰⁷ Et kendskab, der vil styrke deres nationalfølelse ved at tænke på sønderjyderne, der kæmper for deres ret til at være danske. Børnenes kamp i skolen forstærker det nationale budskab. Derfor henvender litteraturen sig til den danske befolkning og børn, da de også udvikler sig ved denne kamp. Her fungerer fortællingen om "de sønderjyske børn" som nationalt mobiliserende og opdragende for rigsdanske børn, samtidig med at man opdrager "de sønderjyske børn" nationalt ved at fortælle om deres særegne kvaliteter.

I sidste ende bliver de også udtryk for H.P. Hanssens senere konklusion om den nationale kamp for de fremtidige generationer i Nordslesvig. Den 17. april 1911 sagde han at "Magthavernes løsen har været: "Den, der har skolen har fremtiden!" Men det har vist sig, at hvor der opstår et modsætningsforhold mellem skole og hjem, der er hjemmet altid stærkest, og det bliver alligevel hjemmet, der præger den opvoksende slægt."¹⁰⁸

Børnenes rolle

Når børnenes stile blev brugt i både en nordslesvigsk og kongerigsk of-fentlighed, kunne det virke som om, at børnene blot var instrumenter i de voksnes politiske kamp. Det er da også tydeligt, at udgiverne af *Illustreret Børneblad for Nordslesvig* ønsker at vække og opdrage børnene efter egne forestillinger, om hvordan de burde være.¹⁰⁹ Men det er at forsimple børnenes rolle i dannelsen af "det sønderjyske barn" som en idealfortælling. Som tidligere nævnt er det sønderjyske barn netop ken-detegnet ved dets vilje til at være dansk. I dette ligger også behovet for, at barnet selv handler og udtrykker denne vilje. Der er konkret brug for, at børnene handler og vedbliver at være danske for at sikre den danske nationalitets overlevelse i Nordslesvig.¹¹⁰ Sammenfaldet mellem bla-dets indhold og det børnene skriver om, viser også, at de er aktører, der er bevidste om, hvad de gør. De er bevidste om, at de som danske skal sende en stil til bladet, og derved praktisere deres danskhed. Der er eksempler på stile, der klart formulerer dette. Eksempelvis er Anne Johnsen bevidst om, at hun som en dansk pige skal sende et brev til An-dresen, da "Alle danske piger skriver et brev [...]".¹¹¹ Flere af børnene er som nævnt stærkt bevidste om deres pligt til at blive i Nordslesvig og videreføre det danske. Et vers fra en 14-årig dreng findes i *Illustre-ret Børneblad for Nordslesvig* og beskriver en klar bevidsthed om det, at være et dansk barn i Slesvig:

"Du danske dreng, du danske pige,
Som bor i Slesvigs minderige land,
en hilsen bringer jeg dig og din lige
fra modersmålets slette, skov og strand.

Voks op og bliv din fader og din moder
i kærlighed til Danmark lig,
og med din søster og din broder
her oppe er i tankerne du rig.

Hold højt dit modersmål i ære,
thi moderkærlighed er i det lagt,
og husk, at alle dine kære
om det i mange år har stået vagt.

Husk, at de mange, som nu gemmes
i Slesvigs jord, for det har stridt,
og spørg så om, om det kan glemmes,
hvad de har kæmpet for og lidt.

Du danske dreng, du danske pige,
som bor i Slesvigs minderige land,
vi i vor kamp vil ikke vige,
men tillidsfuldt vi holde stand.

Du er vor forpost – hold med faren øje!
Og ær dit sprog, dit fædreland og flag!
Vi tro og håbe tør, at Gud det så vil føje,
vi snart kan se det gry ad glædens dag."¹¹²

Børnenes status som sociale aktører vises også i de mere beregnende stile, hvor børn skriver for at få noget konkret ud af at indsende en stil til bladet. Såsom Ernst Christiansen, der specifikt ønskede at få en fod indenfor ved de danske aviser. Han arbejder inden for grundfortæl-lingen ramme ved at skrive stile med nationalt indhold, men hans øv-rige breve til Andresen viser, at Ernst vil have mere ud af sin kontakt end at praktisere sin danske nationalitet. Ernst er bevidst om bladets forventninger til stilene og lever derfor op til disse for selv at få noget ud af relationen.¹¹³

Konklusion

Konklusionen er, at danske børn i Nordslesvig udgør et bestemt ideal, som jeg har valgt at betegne "det sønderjyske barn". En barndomstype, der igennem børnebladet og indsendte børnestile blev formuleret som værende eksemplet på et barn, der tilkendegav sig som dansk. Det, at skrive dansk og indsende stile skrevet på dansk, bliver måden hvorpå, man praktiserer det at være dansk, som bladet leverer metoder til at udføre. Ved at være danske børn i Nordslesvig, repræsenterer børnene "det sønderjyske barn". Et børneblad målretter sit indhold efter en be-stemt forståelse af sine læsere. Derfor bekræfter *Illustreret Børneblad for Nordslesvig* igennem sit indhold en forståelse af, at det, der optager et dansk barn i Nordslesvig, er egnens danske historie, de danske tradi-tioner og de muligheder, det har for at lære sit modersmål. Noget der

også bekræftes igennem børns stile til bladet, der også beskæftiger sig med disse emner. Så selv om man kan tale om bladet som konstruktør af en forestilling om "det sønderjyske barn", repræsenterer forestillingen samtidig en norm, der findes i børnenes egne stile. Dermed er børnene selv helt centrale aktører i skabelsen af "det sønderjyske barn".

KILDER

Rigsarkivet (RA)

Clausen, Hans Victor og hustru Cathrine, født Nielsen, Materiale vedr. Sønderjylland/Nordslesvig 1890-1935, Nr. 23: Danske stile skrevet af sønderjyske børn 1894.

LITTERATUR

Adriansen, Inge: *Fædrelandet, folkeminderne og modersmålet: brug af folkeminder og folkesprog i nationale identitetsprocesser – især belyst ud fra striden mellem dansk og tysk i Sønderjylland*. Sønderborg: Museet på Sønderborg Slot, 1990.

Anderson, Benedict R. O'G: *Imagined communities, reflections on the origin and spread of nationalism* (Rev. ed.). London ; New York: Verso, 2006.

de Coninck-Smith, Ning: *For barnets skyld, byen, skolen og barndommen 1880-1914*. København: Gyldendal, 2000.

Fink, Troels: "Da Ernst Christiansen blev "opdaget"". *Sønderjyske årbøger*, 1970. s. 109-135.

Fink, Troels: *Båndene bandt. Forbindelsen over Kongeåen 1864-1914 (Bd. 1)*. Aabenraa: Institut for grænseregionsforskning, 1999a.

Fink, Troels: *Båndene bandt. Forbindelsen over Kongeåen 1864-1914 (Bd. 2)*. Aabenraa: Institut for grænseregionsforskning, 1999b.

Flensborg Avis's Stavebog for Hjemmet. Flensborg: Flensborg Avis, 1889.

Hanssen, H.P.: *Et Tilbageblik – Bind 1*. København: Gyldendal, 1928.

Hanssen, H.P.: *Et Tilbageblik – Bind 2*. København: Gyldendal, 1930.

Hanssen, H.P., og Moltesen, L.: *Stambogvers 1892*.

Hendrick, Harry: *Children, childhood and English society, 1880-1990*. Cambridge: Cambridge University Press, 1997. Hentet fra <http://ebooks.cambridge.org/ref/id/CBO9781139171175>

Illustreret Tidende (Bd. 28) 1899.

Jahnke, Carsten: "1864 und der Verlust der eigenen Geschichte. Die Borussifizierung des schleswig-holsteinischen Geschichtsbewusstseins in den Volksschulen". I: C. Jahnke & J. F. Møller (red.): *1864 – og historiens lange skygger: den dansk-østrigsk-preussiske krig i 1864 og dens betydning i dag = 1864 – und der lange Schatten der Geschichte: der österreichisch-preußisch-dänische Krieg von 1864 und seine Gegenwartsbedeutung*. Husum: Ihleo-Verlag, 2011. s. 279-304.

Japsen, G.: *Den fejlslagne germanisering. Den tyske forening for det nordlige Slesvig – bidrag til det tyske mindretals historie efter 1864*. Åbenrå: Historisk Samfund for Sønderjylland, 1983.

Jessen, Franz von: *Hvad danske Børn maa lære i Sønderjyllands Skoler*. København: Udvalget for sønderjyske Smaaskrifter, 1900.

Jessen, Franz von: *Haandbog i det nordslesvigske Spørgsmaals Historie, Dokumenter, Aktstykker, Kort og statistiske Oplysninger vedrørende Sønderjylland*. Kbh.: De Samvirkende Sønderjyske Foreninger, 1901.

Jessen, J.: *Smaa børns Oplæring i Hjemmet og Pogeskolen*. Flensborg: Flensborg Avis' Trykkeri, 1893.

Johannsen, Gustav: "Nordslesvig i 1888". *Sønderjyske årbøger*, 1889. s. 152-160.

Johannsen, Gustav: "Nordslesvig i 1889". *Sønderjyske årbøger*, 1890. s. 1-20.

Johannsen, Gustav: "Nordslesvig i 1890". *Sønderjyske årbøger*, 1891. s. 1-19.

Jordanova, Ludmilla: "New worlds for children in the eighteenth century: problems of historical interpretation". *History of the Human Sciences*, vol. 3, nr.1, 1990. s. 69-83.

Kelen, Christopher, & Sundmark, Björn (Red.): *The nation in children's literature: nations of childhood*. New York ; London: Routledge, 2013.

Kieler, Laura: *Sønderjyske Børn efter 1864, Fortællinger*. København: H. Hagerup, 1898.

Kraack, Gerhard, & Schultz Hansen, Hans (red.): *Der nationale Gegensatz, 1864-1914. De nationale modsætninger 1864-1914*. Flensborg; Aabenraa: Institut für Regionale Forschung und Information im Deutschen Grenzverein ; Institut for Sønderjysk Lokalhistorie, 1996.

Kürstein, Poul: "Jens Jessen, børnene og børnebladet". *Sønderjyske årbøger*, 1969. s. 216-27.

Mackeprang, M.: *Nordslesvig 1864-1909*. København: Nordisk Forlag, 1910.

Moruzi, Kristine: *Constructing girlhood through the periodical press, 1850-1915*. Farnham ; Burlington: Ashgate, 2012.

Petersen, Viggo (red.): *Sydslaviske Skæbner*. Sønderborg: Sydslesvig Forlag, 1947.

Rasmussen, René: *Flensborg Avis, 1869-1906: historien om en dansk avis under prøjerstyrelse*. Flensborg: Flensborg Avis, 1994.

Rasmussen, René: "Flensborg Avis' Stavebog for Hjemmet". *Sønderjysk Skolemuseum Årsskrift*, 2012. s. 9-14.

Ravn, L.S.: "Den mest omstridte begivenhed i Nordslesvigs skolehistorie. Sprogforordningen af 18. december 1888". *Årbog for dansk skolehistorie*, 1968. s. 68-96.

Ravn, L.S.: *Træk af folkeskolens historie i Nordslesvig 1864-1920*. Aabenraa: Historisk Samfund for Sønderjylland, 1981.

Rudd, David: "Theorising and theories: The conditions of possibility of children's literature". I: P. Hunt (Red.): *International companion encyclopedia of children's literature*. London ; New York: Routledge, 2004. (2nd ed.). s. 29-43.

Schultz Hansen, Hans: "Skolen i spillet mellem dansk og tysk 1815-1920". *Sønderjysk Skolemuseum Årsskrift*, 2010. s. 2-10.

Schultz Hansen, Hans: "Wienerfredens konsekvenser for Slesvig". I: I. Adriansen og S. B. Frandsen (red.): *Efter 1864: krigens følger på kort og langt sigt*. Odense: Syddansk Universitetsforlag, 2015. s. 77-97.

Schultz Hansen, Hans, Henningsen, Lars N., Porskrog Rasmussen, Carsten (red.): *Sønderjyllands historie*. Aabenraa: Historisk Samfund for Sønderjylland, 2009.

Smith, Anthony D.: *Nationalisme, teori, ideologi, historie*. København: Hans Reitzel, 2003.

Sprogforeningen. *En redegørelse af Bestyrelsen*. Aabenraa: "Hejmdal's Trykkeri, 1911.

Stephens, Sharon: "Editorial Introduction: Children and Nationalism". *Childhood: A Global Journal of Child Research*, 1997, vol. 4, nr.1, s. 5-17.

Sønderjysk Skoleforening 1892-1942. Kolding: Sønderjysk Skoleforening, 1942.

Sørensen, H.E.: "Gårdejer Jens Petersen Jensen fra Lovrup og Skoleforeningen". *Sønderjyske årbøger*, 1991. s. 107-122

NOTER

- 1 Stile fra RA: Clausen, Hans Victor og hustru Cathrine, født Nielsen, Materiale vedr. Sønderjylland/Nordslesvig 1890-1935, Nr. 23: Danske stile skrevet af sønderjyske børn 1894-1898.
- 2 IBN, årg. 8, nr. 6, 01.12.1897. Der er tale om 54 ud af 79 stile.
- 3 Flensborg Avis 5.12.1897. Stil 36, 44, 51, 63, 68. Stile fra H.V. Clausen RA. Anvist med forfatterens (egen) nummerering.
- 4 Fink, 1999a, s. 201.
- 5 Ibid.
- 6 Stil 67, 68, 69, 55, 64, 6, 60, 12, 3, 70, 63, 13, 14, 62, 61.

- 7 Schultz Hansen, 2010, s. 9.
 8 Fink, 1970.; Kürstein, 1969.
 9 Moruzi, 2012, s. 14.
 10 Bl.a. hos Fink, 1999a.
 11 Adriansen, 1990.
 12 Anderson, 2006, s. 11–12, 204-05.; Kelen & Sundmark, 2013, s. 3.; Smith, 2003, s. 112–13.; Stephens, 1997, s. 5.
 13 Heriblandt Adriansen, 1990, s. 44.; Hanssen, 1928, s. 94.; Japsen, 1983, s. I.; Sørensen, 1991, s. 114.
 14 Kraack & Schultz Hansen, 1996, s. 29.; Schultz Hansen m.fl., 2009, s. 201.; Schultz Hansen, 2015, s. 83–84.
 15 Japsen, 1983, s. 17.
 16 Fink, 1999b, s. 9.; Japsen, 1983, s. 18.; Sønderjydsk Skoleforening, 1942, s. 20.
 17 Schultz Hansen m.fl., 2009, s. 204.
 18 Ibid, s. 74.
 19 Ravn, 1981, s. 165.
 20 Johannsen, 1889, s. 159–60.
 21 Johannsen, 1890, s. 2–3.
 22 Johannsen, 1891, s. 15, 19.
 23 Ibid, s. 14.
 24 Rasmussen, 2012, s. 9.
 25 Kürstein, 1969, s. 217.
 26 Se Kürstein, 1969.; Rasmussen, 1994.
 27 *Flensborg Avis's Stavebog for Hjemmet*, 1889.; Rasmussen, 1994.
 28 J. Jessen, 1893.
 29 Hanssen & Moltesen, 1892.
 30 Ravn, 1981, s. 74.
 31 Hanssen, 1930, s. 104.
 32 Schultz Hansen, 2010, s. 9.
 33 Ravn, 1968, s. 90–91.
 34 Schultz Hansen m.fl., 2009, s. 204.
 35 Ibid, s. 194.
 36 Fink, 1999a, s. 197.
 37 Ibid, s. 197.
 38 F. von Jessen, 1901, s. 555.
 39 Ibid.
 40 Stephens, 1997, s. 8.
 41 de Coninck-Smith, 2000, s. 356, 367.
 42 IBN, årg. 3, nr. 8, 15.1.1893.
 43 Ibid.
 44 IBN, årg. 3, nr. 19, 1.7.1893.; IBN, årg. 10, nr. 12, 15.3.1900.
 45 IBN, årg. 3, nr. 7, 1.1.1893.; IBN, årg. 5, nr. 6, 15.12.1894.; IBN, årg. 8, nr. 4, 15.11.1897.; IBN, årg. 9, nr. 18, 15.6.1899.; IBN, årg. 9, nr. 24, 15.9.1899.
 46 IBN, årg. 5, nr. 4, 15.11.1894.
 47 IBN, 2. årg., nr. 11, 1.3.1892.; IBN, 2. årg., nr. 23, 1.9.1892.; IBN, 3. årg., nr. 5, 1.12.1892.; IBN, 4. årg., nr. 6, 15.12.1893.; IBN, 4. årg., nr. 17, 1.6.1894.
 48 IBN, årg. 2, nr. 12, 15.3.1892.
 49 IBN, årg. 2, nr. 15, 1.5.1892.
 50 IBN, årg. 3, nr. 4, 15.11.1892.
 51 Stil 10.
 52 Stil 11.
 53 Stil 74.
 54 Stil 54.
 55 Stil 10. Uden datering.
 56 Ibid.
 57 Ibid.
 58 Ibid.
 59 Mackeprang, 1910, s. 284–85.
 60 Stil 10.
 61 Ibid.
 62 IBN, årg. 3, nr. 16, 15.5.1893.
 63 Stil 71.
 64 Ibid.
 65 Stil 19.
 66 Ibid.
 67 Ibid.
 68 Ravn, 1981, s. 166.
 69 IBN, årg. 4, nr. 8, 15.1.1894.
 70 Stil 1.
 71 Stil 64.
 72 Stil 22.
 73 Ibid.
 74 Stil 16.
 75 Ibid.
 76 Ibid.
 77 Stil 36.
 78 Stil 7.
 79 Ibid.
 80 Fink, 1999a, s. 92–93.
 81 Stil 31.
 82 Ibid.
 83 Ibid.
 84 Ibid.
 85 Stil 26.
 86 Stil 46.
 87 F. von Jessen, 1900, s. 4–6.
 88 Kieler, 1898, s. 37.
 89 Ibid, s. 50.
 90 Jahnke, 2011, s. 297.; Kieler, 1898, s. 64, 68.; LA: Ravn, L.S., Breve vedrørende den preussiske folkeskole før 1920. 1850-1950, nr. 1210/1, 97 svarskrivelser fra gamle sønderjyder fra nordslesvig på et spørgsmål i pressen november 1979: Har du gået i tysker skole? Vedlagt oversigt over besvarelserne.
 91 Petersen, 1947, s. 33.
 92 Stil 10.
 93 Hanssen, 1928, s. 94, 106.
 94 Stil 43.
 95 Stil 59.

- 96 *Illustreret Tidende*, 1899, s. 474.
 97 Kieler, 1898, s. 61.
 98 Jordanova, 1990, s. 80.
 99 Hendrick, 1997, s. 63.
 100 IBN, årg. 3, nr. 8, 15.1.1893.
 101 IBN, årg. 3, nr. 11, 1.3.1893.
 102 IBN, årg. 3, nr. 9, 1.2.1893; nr. 10, 15.2.1893; nr. 11, 1.3.1893.
 103 IBN, årg. 3, nr. 10, 15.2.1893.
 104 IBN, årg. 3, nr. 1, 1.10.1892.
 105 *Illustreret Tidende*, 1899, s. 474.
 106 Ibid, s. 475.
 107 F. von Jessen, 1900, s. 21.
 108 Sprogforeningen, 1911, s. 17.
 109 Rudd, 2004, s. 30.
 110 Kelen & Sundmark, 2013, s. 3.
 111 Stil 20.
 112 IBN, årg. 3, nr. 22, 15.8.1893.
 113 Rudd, 2004, s. 36.

Zusammenfassung

Im Artikel werden das *"Illustreret Børneblad for Nordslesvig"* (Illustrierte Kinderzeitung für Nordschleswig) und sein Inhalt und einige Aufsätze, die eingeschickt wurden, zum Gegenstand einer Untersuchung gemacht. Mit der Behauptung, dass in diesem Forum das Ideal einer besonderen dänischen Kindheit konstruiert wurde, die nordschleswigsche Kinder als Zielgruppe hatten. Mit anderen Worten gäbe es in Nordschleswig ein besonderes Kindheitsideal einer Kindheit, wie sie bei den nordschleswigschen Kindern zum Ausdruck käme. *Illustreret Børneblad for Nordslesvig* erschien erstmalig im Jahr 1890. Man wollte mit dänischem Lesestoff beitragen in der Zeit nach den Sprachverordnungen 1888, die mit sich geführt hatten, dass Dänisch als Unterrichtssprache in der nordschleswigschen Volksschule ausschließlich in vier wöchentlichen Religionsstunden benutzt werden konnte. Aber das Kinderblatt konnte noch mehr. Es gab schriftliche Aufgaben, die von den Lesern beantwortet werden konnten, so lernten die Kinder, ihre schriftlichen Dänischkenntnisse zu verbessern. Das Blatt wurde somit ein Teil der Arbeit, die zum Überleben der dänischen Gesinnung in Nordschleswig beitragen sollte. Gleichzeitig kam in der Zeitschrift ein besonderes Verständnis der Kindheit zum Ausdruck. In diesem Artikel wird dieses Verständnis beleuchtet und man setzt sich mit der Frage auseinander, was eine Kindheit in Nordschleswig in den 1890'ern bedeutete und wie die Kinder selbst zu diesem Verständnis beitrugen.

Im Artikel wird eine Auswahl von eingeschickten Aufsätzen an das *Illustreret Børneblad for Nordslesvig* präsentiert. Die Mehrzahl entspricht einem Ideal, das ich als "det sønderjyske barn" (das schleswigsche Kind) bezeichne. Eine Art der Kindheit, die durch das Kinderblatt und die eingeschickten Aufsätze als ein Beispiel eines Kindes dargestellt

wurde, das sich selbst als dänisch bezeichnete. Das Schreiben und Ein-senden von dänischen Aufsätzen wird zu einer Art Praktizieren des Dänischen, zu dem die Zeitschrift *Methoden* liefert. Die dänischen Kinder in Nordschleswig waren die Vertreter des schleswigschen Kindes (det sønderjyske barn). *Illustreret Børneblad for Nordslesvig* zeigt durch seinen Inhalt, womit sich die dänischen Kinder in Nordschleswig beschäftigen. Diese Themen findet man auch in den Aufsätzen der Kinder. Obwohl die Zeitschrift eine Rolle als Konstrukteur einer Vorstellung des schleswigschen Kindes spielt, vertritt diese Vorstellung gleichzeitig eine Norm, die sich in den Aufsätzen der Kinder wiederfinden lassen. So spielen die Kinder selbst eine wichtige Rolle in der Erschaffung des Begriffs von "det sønderjyske barn".

Sydslesvigske børns ferierejser til Danmark 1949 til 1974

Et blik på en snart hundredårig tradition.

AF MARIANNE BRINK ASVIG IVERSEN

Siden 1919 er tusindvis af sydslesvigske børn sendt på sommerophold i Danmark, men hidtil er der ikke foretaget nogen systematisk undersøgelse af disse feriers betydning for børn og værtsforældre. I 2016 iværksatte jeg derfor en spørgeskemaundersøgelse, der skulle afdække, dels hvordan ferieopholdene blev oplevet af de implicerede, dels hvilke spor de havde sat sig på længere sigt. I denne artikel fremlægges resultaterne.

Indledning

I snart 100 år har sydslesvigske børn fået en kulturel oplevelse i Danmark som ferie børn hos danske familier. Ordningen begyndte efter Første Verdenskrig, hvor nøden var stor i den sønderjyske befolkning. Danskerne på den anden side af Kongeåen stod klar til at hjælpe, og derfor blev nødlidende børn fra Syd- og Nordslesvig sendt afsted med hjuldamperen *Ægir* fra Flensborg og Sønderborg.¹

Arbejdet med ferie børnene blev i 1919 organiseret af Komiteen for Sønderjyske børns Landophold i samarbejde med De danske Menighedsplejer. Efter grænseændringen i 1920 førte komiteen arbejdet videre alene og sendte – senere under navnet Komiteen for slesvigske Børns Ferierejser – de efterfølgende mange år tusinder af børn på ferie i Danmark. Det eneste år, hvor ferierejserne ikke kunne gennemføres, var i 1940, hvor Danmark som bekendt blev besat af Tyskland. Arbejdet var blevet hæmmet allerede fra midten af 1930'erne under Tysklands nazistiske styre, men desuagtet fortsatte ferie børnene med at komme til Danmark.² Da krigen sluttede i 1945, lykkedes det sidst i august at sende cirka 500 børn afsted, men de følgende år steg tallet voldsomt. Nøden var igen stor i Sydslesvig, og danskerne ville endnu engang gerne hjælpe.³ Sammenlagt blev knap 27.900 ferie børn sendt til Danmark i årene 1947 til 1949.⁴

Den hidtidige forskning i de sydslesvigske børns ferierejser til Danmark er meget begrænset. Emnet er kort omtalt af henholdsvis Martin